

АКТУЕЛНО

УДК 323.1:316.647-057.875(497.115-17)

Српска политичка мисао

број 4/2014.

Оригинални
научни рад

год. 21. vol. 46.

стр. 247-265.

Урош В. Шуваковић

*Филозофски факултет, Катедра за социологију,
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици*

Јасмина С. Петровић

*Филозофски факултет, Департман за социологију,
Универзитет у Нишу*

ЕТНИЧКА УДАЉЕНОСТ СТУДЕНАТА НА СЕВЕРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ЛОНГИТУДИНАЛНОМ ПРЕСЕКУ*

Сажетак

Рад је заснован на емпиријском истраживању етничке дистанце, применом класичног инструмента мерења – Богардусове скале, у четворогодишњем периоду у три временске тачке: 2009, 2012. и 2013. године, на квотном узорку студената Приштинског Универзитета са седиштем у Косовској Митровици.

На основу ових мерења, несумњиво је утврђено да поред релативне трајности утврђених диспозиција, ставови студената према

* Рад је резултат сарадње аутора на спровођењу научно-истраживачких пројеката III 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* и пројекта ОИ 179013 *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

пожељности сарадње са појединим народима показују осцилације које је могуће довести у везу са повећавањем политичких тензија, нестабилности и неизвесности даљег живота на овом подручју. На то упућују резултати према којима студенти традиционално исказују велику дистанцираност према албанском народу, као и према припадницима више етноса који су некада чинили конститутивне народе Југославије (СФРЈ). Такође, забележени су високи скорови етничке удаљености студената према припадницима појединих европских народа чије државе имају кључну улогу у покушају наметања решења статуса Косова и Метохије.

Кључне речи: етничка дистанца, студенти, север Косова и Метохије, 2009-2013.

1. О ЗНАЧАЈУ МЕРЕЊА ЕТНИЧКЕ ДИСТАНЦЕ КОД СТУДЕНАТА, ПОСЕБНО НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Питање етничке дистанце припадника једне друштвене заједнице је више него значајно. Кроз одговор на то питање, могуће је утврдити да ли су њени припадници спремни на заједнички живот, суживот, паралелан живот или су уопште неспремни на односе са припадницима друге етничке заједнице¹⁾. Осим тога, у срединама у којима су последице последњег од низа конфликта још увек свеже, подручју које данас има све одлике „друштва замрзнутог конфликта“ и „подељеног друштва“ – што је све случај са Аутономном покрајином Косово и Метохија²⁾ – тензија у етничким односима постоји као трајна чињеница³⁾. При том, није реч само о познавању чињеница из друштвене историје⁴⁾, већ и о врло живом

1) Појам „етничка заједница“ овде користимо у социолошком, а не у међународно-правном смислу. Дакле, под овим појмом разумемо и оне друштвене групе које имају статус народа и статус националне мањине (народности, што је био термин у бившој Југославији) и етничке групе (посебни етницитет који немају своју међународну признату државу, нпр. Роми).

2) У даљем тексту: Косово и Метохија, Космет или КиМ.

3) Јасмина Петровић, „Међуетнички односи на Косову и Метохији посматрани кроз призмину етничке дистанце“, у *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књ. 4 *Социологија и друге друштвене науке* (гл. и одг. ур Драги Маликовић, ур. књ. 4 Урош Шуваковић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, косовска Митровица, 2010, стр. 707-724); Урош Шуваковић „Век сепаратистичког насиља косовских Албанаца над Србима и другим грађанима неалбанске националности (1912-2012)“, у *Политичко насиље* (ур. Драги Маликовић, Урош Шуваковић, Обрад Стевановић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011, стр. 143-166).

4) Види Јован Базић, „Улога косовског мита у обликовању српског националног идентитета“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2012, стр. 253-27.

сећању становништва на велике тегобе које су их задесиле, па чак и које им се свакодневно дешавају⁵⁾. Овакво искуство, које има све одлике трауматског, и ратно-трауматског, свакако да обликује ставове укупне популације у погледу могућности заједничког живота са припадницима других етничких заједница. С тога је више него корисно, с времена на време, проверавати како се креће етничка дистанца на оваквим подручјима што је један од начина да се прецизније сазна о капацитетима неке заједнице за интегративне и развојне процесе⁶⁾, али и да се на време уоче манифестне и латентне друштвене и политичке релације које воде у правцу повећавања дистанце и заоштравању/распламсавању конфликта⁷⁾. При свему томе, треба увек имати у виду постојање етничких и/или верских предрасуда, заснованих на негативним стереотипима и стигматизацији⁸⁾ неке од националних заједница. Премда се, дакле, ради о релативно трајним диспозицијама/ставовима који сабиру мноштво културних, историјских, политичких и социјалних утицаја, налази других истраживања сведоче да критеријуми за не/прихватање припадника других етничких група показују одређени степен осцилације сходно снази актуелних социјалних турбуленција.⁹⁾

Опредељујући се за мерење етнички дистанце, претпоставили смо следеће: 1) она је добар индикатор конфликтног потенцијала, односно потенцијала за сарадњу међу етничким заједницама које живе на истом простору, посебно уколико су у скорије време биле у директном сукобу, б) она је показатељ је развијености демократске политичке културе, односно свести о Другој и Другости, в) да је етничка идентификација у Србији и даље централни елемент идентитетских структура већине појединаца, г) да без

5) Види Vladislav B. Sotirović, „Kosovo&Metohija: Ten Years After `March Pogrom 2004““, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2014, стр. 267-283.

6) Слободан Миладиновић, „Национални идентитет у зони највеће дистанце“, у *Идентитети и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана* (ур. Љубиша Митровић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу - Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2007, стр. 117).

7) Uros Suvakovic, Obrad Stevanovic, “Self-Proclamation of So-Called Independence of Republic of Kosovo and Actions of International Community in This Regard - Key Problems of Regional Safety in South-East Europe” in *Проблеми на националната и меѓународната сигурност*, (ред Вихрен Бузов, Издаелство ИВИС, Велико Търново, 2012, том 3, с. 53-69).

8) Види Erving Gofman, *Stigma: zabeleške o ophodjenju sa narušenim identitetom*, Mediterranean publishing, Novi Sad, 2009.

9) Јасмина Иванов, „Међуетнички односи на Балкану у светлу етничке и конфесионалне дистанце“, у *Квалитет међуетничких односа и култура мира на Балкану* (ур. Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу - Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2008, стр. 59-75

обзира на релативну трајност диспозиције ставова, постоје одређене осцилације у дистанци које су везане за актуелна збивања¹⁰⁾, д) одабир студентске популације за мерење етничке дистанце није случајан. Они представљају најобразованији део друштва (и у блиској будућности) који треба да буде носилац друштвеног развоја, ширења демократског културног обрасца и идеја толеранције, те њихова (не)спремност на сарадњу са другим народима представља темељ будућег конфликта или сарадње на испитиваном подручју.

2. МЕТОДОЛОГИЈА И РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА

Примењено је лонгитудинално испитивање. Разлог томе је што се етничка дистанца може успешно мерити, и на основу мерења извучити поуздани закључци, само уколико се то чини обухватом више временских интервала¹¹⁾. Ово стога што етничка дистанца представља живу форму друштвености и да бисмо уочили њене тенденције важно је да обухватимо већи број временских интервала. Проучавајући добијене налазе у тим интервалима у одређеном социјалном контексту, у светлу важних друштвених догађаја релевантних и за међуетничке релације, могуће је јасно закључити који су то фактори који су утицали на повећање, односно смањење дистанце. Исто тако, то је прилика да се уочи (не)колебљивост, чврстина те релативно трајне диспозиције.

У овом истраживању, сондажа студентске популације обављена је у три временска интервала: 2009, 2012. и 2013. године. За прикупљање података примењен је метод испитивања, техника теренске анкете¹²⁾, на репрезентативном квотном узорку¹³⁾ 5% укупне студентске популације. Узорком је било обухваћено свих 10 факултета у саставу Универзитета у Приштини, док су квоте одређиване у односу на факултете на којима испитаници студирају, пол и годину студија. За мерење саме етничке дистанце коришћен је класичан инструмент – Богардусова скала, концептуално осмишљен

10) Вишекратно је доказано да је највећа етничка дистанца међу оним народима који тренутно воде рат, а да се она смањује са успостављањем мира, мирнодопских веза међу људима, отвореношћу за сарадњу итд.

11) Види Славомир Милосављевић, Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 61

12) Цевад Термиз, Славомир Милосављевић, *Аналитика I*. НИК Графит, Лукавац, 2010, стр. 161-192; Урош Шуваковић, *Испитивање политичких ставова*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, стр. 113-120

13) Rudi Supek, *Ispitivanje javnog mnijenja*, Naprijed, Zagreb, 1968, str. 210-212

тако да „мери“ осећање блискости /удаљености у односу на етничку групу према којој се испитује однос у одређеном друштвеном миљеу. Оригинални инструмент¹⁴⁾ је за ову прилику модификован према специфичностима студентске популације, којој су понуђени социјални односи о којима постоји реално искуство испитаника. У инструменту је било предвиђено седам социјалних односа са припадницима других нација: да стално живи у мојој земљи, да живи у мом граду, да живи у мом суседству, да студира на истом факултету, да ми буде професор/ асистент на факултету, да ми буде пријатељ и да се забављам/ будем у браку с њим/њом. Испитиван је однос према 21 нацији, укључујући и све оне које су биле конститутивне у некадашњој заједничкој држави СФР Југославији. Сваки од предложених односа било је могуће прихватити или одбацити, а укупан скор дистанце за испитивану популацију је рачунат као просечна вредност скорова за сваког испитаника насталих сабирањем броја одбијених релација понуђених у инструменту.

Претпоставка на којој је темељено истраживање јесте постојање високе етничке дистанце, нарочито у односу на оне етничке скупине које су непосредно биле инволвиране у конфликт на Косову и Метохији (првенствено у односу на Албанце, Бошњаке/ Муслимане, Хрвате, али и странце, нпр. Американце). Та чињеница, наравно, индицира јак конфликтни потенцијал на испитиваном простору. Очекивана је и висока дистанца према Ромима, која се константно исказује у истраживањима етничке удаљености у региону¹⁵⁾.

Важно је подвући да је теренска анкета 2013. окончана 15. априла, значи неколико дана пре постизања тзв. Бриселског споразума, те према томе ефекти његовог постизања овде нису мерени нити су исказани. То ће се утврдити у истраживању 2014. године.

14) Emory. S. Bogardus, "Measuring Social Distances", *Journal of Applied Sociology* 9/1925, pp 216-226.

15) Види нпр. Александра Митровић, „Положај Рома у друштву – могући приступ истраживању ромске популације“, у *Положај мањина у Савезној Републици Југославији* (ур. Милош Мачура, Војислав Становчић, САНУ, Београд, 1996, стр. 807-818); Жолт Лазар, Драган Коковић, Етничка дистанца у Војводини - резултати истраживања, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Институт друштвених наука, институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 3/2005, стр. 251-264; Јасмина Иванов, *op.cit.*; Слободан Миладиновић, „Етничка и социјална дистанца према Ромима“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Институт друштвених наука, институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 3/2008, стр. 417-437

Табела 1:
Упоредни приказ средње вредности скорова
етничке дистанце према етничким групама у
истраживању 2009, 2012. и 2013. године спроведеном на
популацији студената Приштинског универзитета

2009. Народ / етничка заједница	Просечна вредност етничке дистанце	2012. Народ / етничка заједница	Просеч- на вред- ност етничке дис- танце	2013. Народ / етничка заједница	Просеч- на вред- ност етничке дис- танце
1. Албанци	5.85	1. Албанци	6.09	Албанци	5.53
2. Турци	4.91	2. Турци	5.48	Хрвати	5.07
3. Хрвати	4.55	3. Хрвати	5.22	Турци	4.94
4. Американци	4.50	4. Немци	5.19	Американци	4.78
5. Немци	4.29	5. Бошњаци (Муслимани)	5.16	Роми	4.70
6. Кинези	4.25	6. Американци	4.97	Мађари	4.53
7. Роми	4.04	7. Мађари	4.86	Немци	4.48
8. Бошњаци (Муслимани)	4.04	8. Бугари	4.78	Холанђани	4.47
9. Холанђани	3.90	9. Холанђани	4.78	Енглези	4.37
10. Енглези	3.82	10. Пољаци	4.74	Бошњаци (Муслимани)	4.27
11. Мађари	3.77	11. Румуни	4.65	Бугари	4.24
12. Бугари	3.69	12. Кинези	4.53	Кинези	4.21
13. Румуни	3.64	13. Енглези	4.46	Пољаци	4.20
14. Пољаци	3.61	14. Роми	4.28	Румуни	4.11
15. Французи	3.45	15. Французи	4.07	Французи	4.00
16. Словенци	3.16	16. Словенци	3.95	Словенци	3.92
17. Македонци	2.32	17. Македонци	2.76	Македонци	3.03
18. Црногорци	2.00	18. Грци	2.68	Грци	2.90
19. Грци	1.82	19. Црногорци	1.92	Руси	1.95
20. Руси	1.76	20. Руси	1.37	Црногорци	1.94
21. Срби	0.16	21. Срби	0.27	Срби	0.31

ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА МЕРЕЊА ЕТНИЧКЕ ДИСТАНЦЕ

Добијени резултати на свим ајтемима на основу којих су срачунати просечни скорови на скали етничке дистанце показују да су студенти Универзитета у Косовској Митровици највећу дистанцираност показали према албанском народу (скор је у границама

од 5,53 до чак 6.09) – Табела 1. Као што се из Табеле 1 може уочити, етничка дистанца студената са севера Косова и Метохије је у посматраном четворогодишњем периоду осцилирала, при чему, генерално гледајући, највиша просечна вредност износила 2012, а најнижа прошле, 2013. године, при том су те најниже просечне вредности и даље изразито високе. Ипак, треба уочити чињеницу да је етничка дистанца у односу на Албанце – која је и кључни показатељ међуетничких односа када се ради о мерењима на Косову и Метохији будући да је реч о бројчано доминантној нацији – смањена за 0,56.

У сва три интервала у којима је мерење спроведено, три нације у односу на које је исказана највећа етничка дистанца су Албанци, у односу на које је сваки пут дистанца била највећа, Турци (друга највећа дистанца 2009. и 2012, а трећа 2013) и Хрвати (трећа највећа дистанца 2009. и 2012, а друга 2013), при чему је код свих просечна вредност у 2013. најнижа.

Када се, према скору, посматра етничка дистанца у односу на друге нације, уочљиво је да је она изразито висока и даље према Американцима (у односу на које се одбија пет од седам понуђених социјалних контаката), Немцима и Холанђанима (прихватају се две социјалне релације, а половина испитаника би прихватила и трећу). Имајући у виду политичке утицаје поменутих земаља, као и састав међународних снага уплетених у расплет косметске кризе, овакви налази нису неочекивани.

Када смо истакли да је генерално социјална дистанца смањена, онда тај закључак има и своје изузетке. Она је значајно повећана у односу на Роме, где је 2013. највећа измерена у односу на сва три интервала (одбија се пет од седам социјалних односа). У односу према Бошњацима/Муслиманима, постоји осцилација: најнижа дистанца је била 2009. (када су одбијана четири од седам понуђених односа), највиша је била 2012. (одбијано пет од седам односа), док је 2013. она опала у односу на 2012, али је виша за 0,23 у односу на 2009.

Налаз који је упадљив: етничка дистанца расте у односу на оне нације према којима су студенти исказали највећу блискост: у односу на Македонце и Грке они одбијају три од седам понуђених релација, а у односу на Русе и Црногорце одбијају две од седам релација (у оба случаја се вредности крећу у оквирима мале дистанце), при чему се етничка дистанца студената у односу према Русима и Црногорцима у 2013. не разликује (разлика је на трећој децимали, што је занемарљиво). И ово је значајан податак, с обзиром на то да су приликом мерења 2009. и 2012. студенти показива-

ли већу етничку блискост са Русима, него са Црногорцима. Такође, етничка дистанца у односу на Србе је у 2013. удвостручена у односу на 2009, иако ту заправо постоји идентификација. Такође је важно подвући и следећи налаз: када је реч о нацијама, у односу на које постоји највећа блискост, он корелира у сва три интервала са конфесијом: Руси, Црногорци, Грци и Македонци су православци. Међутим, Бугари и Румуни су такође православци, али је у односу на њих исказана средња етничка дистанца, која је у оба случаја повећана у односу на 2009. и смањена у односу на 2012.

На добијене резултате, могуће је дати неколико коментара:

Мерење етничке дистанце 2012. године одвијало се у условима повишене етничке напетости на северу Косова и Метохије, којој су битно допринеле и парамилитарне јединице тзв. „независног Косова“ покушавајући да изведу одређене акције на овом подручју, што је био повод локалним Србима да поставе барикаде по путевима, да се самоорганизују и да демонстрирају различите облике грађанске непослушности (осим барикада и блокада путева, то су били митинзи, исписивање парола, многа окупљања различитим поводима и сл). Уопште наглашено етничко дистанцирање међу овим народима, када је реч о презентираним налазима у сва три таласа, могуће је протумачити чињеницом да су истраживања обављена током крајње деликатног периода отварања и решавања статусног питања Косова и Метохије, тешких питања слободног кретања људи, управљања прелазима на административним линијама итд. Додатну тежину актуелним политичким превирањима представљала је и чињеница да су исходи наведених и многобројних других догађаја стављани у контекст разрешавања „европске судбине Србије“, односно отпочињања преговора о прикључивању Србије Европској унији.¹⁶⁾

Све скупа је утицало да дистанца у 2012. буде изразито висока, посебно у односу на оне нације које се сматрају непријатељским. Ако се пажљивије погледа Табела 1, јасно се уочава да се као такве нације од стране студената не доживљавају само Албанци – премда су пре свих означени као непожељни за сваки вид социјалних контаката, при чему је у односу на њих традиционално исказивана висока етничка дистанца и у ранијим истраживањима

16) Јасмина, Петровић, Слободан Миладиновић „Профил етничког дистанцирања студената Универзитета у Нишу“, у тематски зборник радова [са трећег Међународног научног скупа Наука и савремени универзитет. Ниш. 2013.]. [Том 1], Историографија и савремени универзитет (Бојана Димитријевић, ур, Филозофски факултет, Ниш, 2014, стр. 248-264); Ognjen Pribicevic, „Serbian-Albanian Negotiations About Kosovo and Metohija 2011-2013“, Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, 4/2013, pp. 311-326.

(изведених на популацији младих као и на општој популацији, у Србији и у некадашњој Југославији и државама насталим након њеног растурања), нарочито од осамдесетих година и касније.¹⁷⁾ То је уједно и највећи степен узајамног дистанцирања међу припадницима ових националних група¹⁸⁾ од када се мери етничка удаљеност у Србији и шире у региону. Као такве нације се перципирају и оне нације које су биле на супротним странама у односу на већинско, српско становништво у непосредном ратном конфликту, у скорој, па и даљој прошлости (Хрвати, Турци, Американци, Немци, Бошњаци/Муслимани). Са смиривањем ситуације, постепеним опадањем тензија, и вредност етничке дистанце је опадала.

Када је реч о социјалној удаљености према хрватском народу, на пример, треба рећи да узајамно дистанцирање и стереотипно означавање забележено и у неким другим истраживањима¹⁹⁾ има своју историјску позадину у не тако давним догађајима на југословенском простору. Изражена међусобна етничка дистанца (Срба и Хрвата) није била својствена у међусобним етничким релацијама током живота у заједничкој држави (Југославији). Штавише, била је веома ниска, готово све до њеног распада у предвечерје грађанског рата²⁰⁾. До тог периода, током живота у заједничкој држави, подаци о етничкој удаљености упућивали су на чињеницу да, нарочито међу младим људима, влада уверење да је национални оквир

17) Dragomir Pantić, „Nacionalna distanca građana Jugoslavije”, у *Jugoslavija na kriznoj prekretnici* (Ljiljana Bačević et al., Institut društvenih nauka-Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd, 1991, str. 187-196); Љиљана Баћевић, „Национална свест омладине”, у *Деца кризе – Омладина Југославије крајем осамдесетих* (Срећко Михаиловић и др, Институт друштвених наука, Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење, Београд, 1990, стр. 147-172); Боро Кузмановић, „Социјална дистанца према појединим нацијама”, у *Разарање друштва* (Младен Лазивић ур, Филип Вишњић, Београд, 1994); Слободан Миладиновић, *op.cit* (2007); Слободан Миладиновић, *op.cit* (2008); Јасмина Иванов, *op.cit*; Maja Kandido-Jakšić, “Social Distance and Attitudes Towards Ethnically Mixed Marriages”, *Psihologija*, Друштво психолога Србије, Београд, 2/2008, pp. 149-162; Dragan Popadić, „Put iz bratstva i jedinstva – етничка дистанца грађана Србије”, у *Kako građani Srbije vide tranziciju, istraživanje javnog mnjenja tranzicije* (Srećko Mihailović, ur, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2010, str. 105-121); Јасмина Петровић, Слободан Миладиновић, *op.cit*. Видети такође Petre Georgijevski, „Етничка дистанца у Македонији”, у *Kulturni i etnički odnosi na Balkanu – mogućnosti regionalne i evropske integracije* (Lj. Mitrović, D. B. Đorđević, D. Todorović pr, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2006, str. 177-198).

18) На овом месту је поменут само занемарљив део истраживања у којима се констатује наведена правилност.

19) Видети, на пример, Turjačanin, Vladimir. „Етнички стереотипи младих бошњаčke и српске националности у Босни и Херцеговини”, *Psihologija*, Beograd, 3/2004, 357-374; Popadić, Dragan, Biro, Mikloš. „Autostereotipi i heterostereotipi Srba u Srbiji”, *Nova srpska politička misao*, posebno izdanje: *Etnički stereotipi*. Beograd, 2002, стр. 33-56; Jasmina Petrovic, Uros Suvakovic, „'We' and 'others' – Stereotype attitudes of serbian student youth”. *Вестник РУДН, серия Социология*, РУДН Университет, Москва, 4/2013, pp. 52-65.

20) Maja Kandido-Jakšić, *op.cit*.

преузак за идентификацију²¹⁾. Не задуго потом, након избијања рата етничка дистанца је изразито порасла међу припадницима свих националности. Томе су допринели не само политички догађаји, него и њихова медијска слика, која је у дужем временском периоду била у функцији систематске пропаганде. Како резултати бројних студија показују, након разбијања Југославије, на читавој територији заједничке државе, појављују се изразито негативне представе и етничко дистанцирање према свим *ex*-југословенским народима, изузев властитог. Етничке предрасуде и дистанца, видљиве између осталог, кроз негативни наратив о другима и избегавање било каквих социјалних контаката са другима су тек први корак у једном низу последица које може произвести нарушавање етничких односа. Оно што следи јесте ограничавање или ускраћивање разних права, потом физички напад или драстичније последице²²⁾. Последице негативних представа о другом и етничког дистанцирања бивши југословенски народи искусили су током и након трагичног растурања заједничке државе који је резултирао грађанским ратом.

Налаз који указује на изразит пораст етничке дистанце у односу на Роме се не може једноставно објаснити. Роми не само да су у ратовима већински били на страни српског народа, већ су делили (и деле) његову судбину: 1999. су протерани са Косова и Метохије, скупа са Србима и већином других неалбанаца. Међутим, дистанцирање у односу на њих је постојало и раније, па чак и оно „исказано и у отвореној агресивности“²³⁾. Чини нам се да објашњење овде не треба тражити у специфично косметским нити у ратним узроцима. Та „константа у одлучном дистанцирању, један је од најстабилнијих налаза у испитивању међуетничке удаљености и то не само у Србији већ и шире, на подручју Балкана“²⁴⁾, а што потврђују резултати до којих су дошли и други истраживачи²⁵⁾. Нама

21) Види Rudi Supek, *Društvene predrasude*, Radnička štampa, Beograd, 1973; Nikola Rot, Nenad Havelka, *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Institut za psihologiju, Institut društvenih nauka, Beograd, 1973; Dragomir Pantić, *op. cit.*

22) Gordon.W. Allport, *The Nature of Prejudice*, Reading MA Ltd, Addison-Wesley, New York, London, Amsterdam, Sydney, 1954, p. 8.

23) Александра Митровић, *op.cit.* стр. 815.

24) Урош Шуваковић, Јасмина Петровић, „Етничка удаљеност студената Универзитета у Београду и Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици“, *Социолошки годишњак*, Социолошко друштво Републике Српске, Пале, 5/2010, стр. 213-228; Јасмина Иванов, *op.cit.*; Petre Georgijevski, *op.cit.*

25) Види такође Александра Митровић, *op.cit.*; Жолт Лазар, Драган Коковић, *op.cit.*; Ana Mantarova, Mariana Zakharieva, „Ethnic Tolerance in Bulgarian Society“, у *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana* (Lj. Mitrović ur, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2007, стр. 265-275); Слободан Миладиновић, „Етничка и социјална дистанца према Ромима“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво,

изгледају као разумна и солидно аргументована она објашњења која узроке ове дистанцираности траже у друштвеној искључености и маргинализованости ове етничка заједнице, њиховом „субкласном“, „субпролетерском“ положају²⁶⁾, чињеници да Роми „остају изван могућности коришћења канала социјалне покретљивости и озбиљнијег социјалног организовања у циљу промене властитог социјалног положаја“²⁷⁾, дакле, она аргументација која указује на социјалну искљученост, сиромаштво (тачније: беду) као разлог дистанцирања. Међутим, ако се овим аргументима може указати на могуће основе на којима почива велика етничка дистанца у односу на њих, њима се не може образложити њено значајно повећање у истраживању чије резултате представљамо (за 0.65 2013. у односу на 2009), и то у тренутку када дистанце према другим етничким заједницама опадају. У тумачењу пораста дистанце према овој етничкој групи социолози не би смели да занемаре ни оно што се у јавности неретко чује као глас шире популације. Наиме, често је могуће чути приговор „обичног“ човека о томе да залагање за поправљање социјалног положаја Рома, постојеће мере „позитивне дискриминације“²⁸⁾, те напори које власт чини да помогне социјалну интеграцију Рома након враћања у Србију по споразуму са ЕУ о реадмисији, као и сличне акције интензивирани нарочито у декади Рома, доводи већински народ, али и друге етничке заједнице које живе у Србији, у неравноправну позицију. Свакако да је овакав став контекстуално подупрт: светска економска криза и транзиција у којој се Србија годинама налази, довели су у сличан, готово на ивици апсолутне беде, и велики део становника Србије других националности, али се о њиховим социјалним проблемима не говори често, и што је још битније, оне нису предмет систематског и планског програма и мера које доносе надлежни органи, а о „позитивној дискриминацији“ посебно угрожених група већинског становништва нема ни речи. Дакле, идеја „помоћи Ромима“, племенита са хуманистичког аспекта, социјално и правно потпуно исправна,

Институт друштвених наука, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 3/2008, стр. 417-437.

- 26) Александра Митровић, *На дну: Роми на границама сиромаштва*, Научна књига, Београд, 1990.
- 27) Драган Тодоровић, *Друштвена удаљеност од Рома*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш; STYLOS, Нови Сад, 2007, стр. 97.
- 28) На пример, кандидат за упис на студије који се национално изјасни као Ром бива по аутоматизму примљен на студије, мимо свих квота које су утврђене. Ово је, у пракси, водило и апсурдним ситуацијама да се многа деца - Срби, изјасне на шалтерима студентске службе факултета који желе да упишу као Роми, како би били „позитивно дискриминисани“.

у таквој ситуацији је произвела свој контраефекат, када је реч о ставу већинског становништва исцрпљеног дугорочном економском кризом. За претпоставити је да наведено може бити један од праваца у коме треба трагати за разлозима пораста дистанце према Ромима, при чему наравно не треба запоставити ни ланац социјалног искључивања у који је уплетена ромска популација који тешко може бити прекинут постојећим палијативним мерама социјалне подршке. Наравно, тек нова и са другачијим фокусом постављена истраживања, могу дати поузданије одговоре на питање о томе зашто се повећава социјална удаљеност у односу на Роме, с којима вековима Срби деле исти социјални простор и сличне проблеме.

Резултат мерења који је установио повећање дистанце у односу на нације које се традиционално перципирају као најближе, може се посматрати као резултат одређене „разочараности“ у погледу њиховог односа према Косову и Метохији, иако се та дистанца креће у границама мале. Тај резултат вероватно може бити објашњен релативно малом разликом у саставу узорка, када је реч о етничкој структури испитаних студената, која је могла направити ефекат мањег пораста дистанце према поменутиим етничким групама. Наиме, 2013. године узорак испитиване популације обухватио је 91,3% студената који су се изјаснили као Срби и 6,1% студената бошњачке/муслиманске националности, док је у удео оних који се изјашњавају као Срби 2012. био 96,7% (односно 95% 2009. године), а студента Муслимана/Бошњака 1,4% (односно 3,6% 2009. године). У претходним интервалима етничка дистанца је била мања у односу на Русе (2009. и 2012) и Грке (2009), него у односу на Црногорце. Извесно је да је однос Срба и Црногораца последњих деценија претрпео трансформације, што потврђују не само размотрени налази, него и чињеница да су крупни политички „догађаји“ ишли у правцу узајамног удаљавања и смањивања сарадње и узајамне упућености припадника наведених етничких група. Међутим, и тада је дистанца у односу на Црногорце била најмања у поређењу са другим југословенским народима и националним мањинама. Ако смо то образлагали чињеницом отцепљења Црне Горе из Државне заједнице Србија и Црна Гора (2006) и њиховим признавањем проглашења тзв. „независности Косова“ 2008.²⁹⁾ (Шувакович, 2010), те расправе око аутентичности црногорског језика, аутокефалности цркве итд, онда би се, судећи према најновијим налазима, могло констатовати да се дистанца враћа у неке очекиване оквире, иако је по нашем мишљењу, управо из разлога које смо навели, она још

29) Урош Шуваковић, „Ескиз етнополитических суждений сербских студентов из Косово“, *СоцИс*, Институт социологии Российской академии наук, Москва, но. 3/2010, с. 72-76.

увек већа него што би се очекивало. С друге стране, укупна политика Русије, лична залагања њених челника и у вези са Косовом и Метохијом и уопште у политичким односима на релацији Русија-Србија, као и стално изражавање солидарности руског са српским народом, усталили су ову етничку дистанцу као најнижу у односу на све друге етничке заједнице према којима је спровођено истраживање.

3. ЕТНИЧКА ДИСТАНЦА ТЕЖИ КА СМАЊЕЊУ, ПРИ ЧЕМУ ЈЕ И ДАЉЕ ИЗРАЗИТО ВИСОКА

Истражујући етничку дистанцу студената на северу Косова и Метохије у лонгитудиналном пресеку (2009, 2012. и 2013), дошли смо до више закључака који потврђују неке од наших хипотеза на којима је темељено истраживање:

1. Иако се генерално може констатовати да је етничка дистанца нижа у 2013. него у претходним интервалима, она је и даље веома висока. То што је опала за 0.56 у односу на Албанце је, свакако, позитивно, али није ни близу оној дистанци код које би се могао искључити потенцијални конфликт. Напротив, висока етничка дистанца према Албанцима, је јасан индикатор подељености косовског друштва и 15 година од окончања ратних сукоба и неспремности на успостављање ближих социјалних веза. За претпоставити је да један од разлога за овакав налаз јесте и положај српског народа јужно од Ибра, који је обесправљен у сваком смислу те речи, у шта студенти са севера Косова, од којих многи имају куће и родбину у јужном делу те српске покрајине, имају непосредни увид. Сваки, и најмањи инцидент, за који би се могло претпоставити да је етнички мотивисан, могао би да отопи „замрзнути косовски конфликт“;
2. Очигледно је да конкретни друштвено-политички догађаји утичу на раст или опадање етничке дистанце. Она је била највиша онда када су биле постављене барикаде на северу Косова и Метохије, као мера самоодбране од парамилитарних снага тзв. „независног Косова“, и она је опала онда када су барикаде уклоњене, а напетост и осећај животне угрожености почео да сплашњава. Пошто је истраживање 2013. окончано свега неколико дана пре потписивања тзв. Бриселског споразума, у истражива-

- њу које треба да буде изведено 2014. утврдићемо његове ефекте на етничку дистанцу;
3. Континуитет политике влада појединих држава у односу на питање Косова и Метохије најдиректније утиче на етничку дистанцу према тим нацијама. У односу на оне конститутивне нације оних држава које су ратовале у ближој или даљој прошлости против Срба (нпр. Американци, Немци, Турци, Хрвати, Бошњаци/Муслимани, Холанђани) и признале или лобирале за признавање његове самопрокламоване „независности“, та дистанца је висока; насупрот томе, у односу на оне нације које признају да је Косово део Србије етничка дистанца је мала, при чему се ту још ради и о православним нацијама. Дистанца је висока и у односу на оне нације са којима готово да не постоји никакво непосредно искуство (страх од непознатог?) какав је случај са Кинезима, иако су се они као држава увек пријатељски односили према Србији;
 4. Потврђена је и наша претпоставка о израженој дистанци у односу на Роме, која је једна од ретких која је забележила раст у 2013. што би се могло покушати да објасни делом и негативним дејством кампање за инклузију Рома и њихову „позитивну дискриминацију“, која код одређеног броја испитаника са сличним социјалним положајем изазива незадовољство: зашто држава посебно брине само о њима, а не бар једнако и о другима који су једнако угрожени?
 5. Раст етничке дистанце у односу према оним нацијама које су студентима најближе (културолошки, језички, историјски), са којима у ближој и даљој прошлости није било већих политичких конфликта и даље се креће у оквирима мале дистанце, што би се можда могло објаснити порастом сензитивности на другост која је последица живота у неизвесности и страху услед притиска насталог у решавању хроничне косметске кризе с другим трајањем, делом и разликом у етничком саставу узорка у три испитиване временске тачке.

ЛИТЕРАТУРА

Allport, Gordon.W, *The Nature of Prejudice*, Reading MA Ltd, Addison-Wesley, New York, London, Amsterdam, Sydney, 1954.

- Базић, Јован, „Улога косовског мита у обликовању српског националног идентитета“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2012. Ваћевић, Лјилјана, „Nacionalna svest omladine“, у *Deca krize – Omladina Jugoslavije krajem osamdesetih* (Srećko Mihailović i dr, Institut društvenih nauka, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd, 1990).
- Bogardus, Emory. S, „Measuring Social Distances“, *Journal of Applied Sociology* 9/1925.
- Petre Georgijevski, „Етничка дистанца у Македонији“, у *Kulturni i etnički odnosi na Balkanu – mogućnosti regionalne i evropske integracije* (Lj. Mitrović, D. B. Đorđević, D. Todorović pr, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2006).
- Gofman, Erving, *Stigma: zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*, Mediterranean publishing, Novi Sad, 2009.
- Иванов, Јасмина, „Међуетнички односи на Балкану у светлу етничке и професионалне дистанце“, у *Квалитет међуетничких односа и култура мира на Балкану* (ур. Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу - Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2008).
- Kandido-Jakšić, Maja, „Social Distance and Attitudes Towards Ethnically Mixed Marriages“, *Psihologija*, Друштво психолога Србије, Београд, 2/2008.
- Kuzmanović, Bora, „Socijalna distanca prema pojedinim nacijama“, у *Razaranje društva* (ur. Mladen Lazić, „Filip Višnjić“, Beograd, 1994).
- Лазар, Жолт, Коковић, Драган, „Етничка дистанца у Војводини - резултати истраживања“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Институт друштвених наука, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 3/2005.
- Mantarova, Ana, Zakharieva, Mariana, „Ethnic Tolerance in Bulgarian Society“ у *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana* (ur. Ljubiša Mitrović, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2007).
- Miladinović, Slobodan, „Nacionalni identitet u zoni najveće distance“, у *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana* (ur. Ljubiša Mitrović, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2007).
- Миладиновић, Слободан, „Етничка и социјална дистанца према Ромима“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Институт друштвених наука, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 3/2008.
- Милосављевић, Славомир, Радосављевић, Иван, *Основи методологије политичких наука*. Службени гласник, Београд, 2000.
- Митровић, Александар, *На дну: Роми на границама сиромаштва*, Научна књига, Београд, 1990.
- Митровић, Александра, „Положај Рома у друштву – Могући приступ истраживању ромске популације“, у *Положај мањина у Савезној Републици Југославији* (ур. Милош Мацура, Војислав Становић, САНУ, Београд, 1996).
- Pantić, Dragomir, „Društvena distanca“, у *Jugosloveni o društvenoj krizi* (prir. Stojan Obradović, IC Komunist, Beograd, 1989).

- Pantić, Dragomir, „Nacionalna distanca građana Jugoslavije“, у *Jugoslavija na kriznoj prekretnici* (Ljiljana Baćeвић et al. Institut društvenih nauka, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd, 1991).
- Петровић, Јасмина, „Међуетнички односи на Косову и Метохији посматрани кроз призму етничке дистанце“, у *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* (гл. и одг. ур. Драги Маликовић) књ. 4 *Социологија и друге друштвене науке* (ур. Урош Шуваковић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2010).
- Петровић, Јасмина, Миладиновић, Слободан (2014). „Профил етничког дистанцирања студената Универзитета у Нишу“, у *тематски зборник радова [са трећег Међународног научног скупа Наука и савремени универзитет. Ниш. 2013.]. [Том 1], Историографија и савремени универзитет* (ур. Бојана Димитријевић). Ниш: Филозофски факултет
- Petrovic, Jasmina., Suvakovic, Uros. „We` and `others` – Stereotype Attitudes of Serbian Student Youth“, *Вестник РУДН, серија Социологија*, РУДН Универзитет, Москва, 4/2013
- Popadić, Dragan, „Put iz bratstva i jedinstva – етничка distanca građana Srbije“, у *Kako građani Srbije vide tranziciju, istraživanje javnog mnjenja tranzicije* (ур. Srećko Mihailović, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2010).
- Pribicevic, Ognjen, „Serbian-Albanian Negotiations About Kosovo and Metohija 2011-2013“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2013.
- Rot, Nikola, Havelka, Nenad, *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*, Institut za psihologiju, Institut društvenih nauka, Beograd, 1973.
- Sotirović, Vladislav, B, „Kosovo&Metohija: Ten Years After `March Pogrom 2004`“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2014.
- Supek, Rudi, *Друштвене предрасуде*, Radnička štampa, Beograd, 1973.
- Supek, Rudi, *Ispitivanje javnog mnijenja*. Naprijed, Zagreb, 1968.
- Турђачанин, Владимир. „Етнички стереотипи младих бошњачке и српске националности у Босни и Херцеговини“. *Психологија*, Vol. 37, 3/2004, 357-374.
- Термиз, Цевад, Милосављевић Славомир, *Аналитика I*. НИК Графит, Лукавац, 2008.
- Тодоровић, Драган, *Друштвена удаљеност од Рома*. Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш; STYLOS, Нови Сад, 2007.
- Шуваковић, Урош, *Испитивање политичких ставова*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000.
- Шувакович, Урош, „Эскиз этнополитических суждений сербских студентов из Косово“, *СоцИс*, Институт социологии Российской академии наук, Москва, но. 3/2010.
- Шуваковић, Урош, Петровић, Јасмина, „Етничка удаљеност студената Универзитета у Београду и Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици“, *Социолошки годишњак*, Социолошко друштво Републике Српске, Пале, 5/2010.
- Шуваковић, Урош, „Век сепаратистичког насиља косовских Албанаца над Србима и другим грађанима неалбанске националности (1912-2012)“ у *Политичко насиље* (ур. Драги Маликовић, Урош Шуваковић, Обрад Сте-

вановић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011).

Suvakovic, Uros, Stevanovic, Obrad, „Self-Proclamation of So-Called Independence of Republic of Kosovo and Actions of International Community in This Regard - Key Problems of Regional Safety in South-East Europe“, in *Проблеми на националната и меѓународната сигурност*, том 3 (ред. Вихрен Бузов, Издаелство ИВИС, Велико Търново, 2012).

Uros V. Suvakovic, Jasmina S. Petrovic

**ETHNIC DISTANCE EXPRESSED
BY STUDENTS IN NORTHERN KOSOVO AND
МЕТОHIЈА IN A LONGITUDINAL CROSS-SECTION**

Resume

The paper is based on an empirical study of ethnic distance, using the conventional instrument of measurement – the Bogardus scale, during a four-year period at three time points: 2009, 2012 and 2013, on a quota sample of students of the University of Pristina in Kosovska Mitrovica.

Based on these measurements, it is undoubtedly confirmed that in addition to a relative durability of the established dispositions, students' attitudes toward the desirability of cooperation with some nations show fluctuations that can be linked to increasing political tensions, instability and uncertainty of further life in this area. This is indicated by the results showing that students traditionally expressed great aloofness towards the Albanian people, as well as towards the members of several ethnic groups that once formed the constituent nations of Yugoslavia (SFRY). Also, there were high ethnic distance scores expressed towards the members of certain European nations, whose countries played a key role in resolving the status of Kosovo.

Exploring ethnic distance of students in the north of Kosovo and Metohija in a longitudinal cross-section (2009, 2012 and 2013), we came to several conclusions that confirm some of our hypotheses on which is based the research:

1. Although it can be generally concluded that ethnic distance is lower in 2013 than in previous intervals, it is still very high. The fact that it fell 0.56 in relation to the Albanians is certainly positive, but not even close to the distance at which potential conflict could be excluded as a possibility. On the contrary, high ethnic distance towards the Albanians is a clear indicator of the division of Kosovo society 15 years after

the end of the war and the unwillingness to establish closer social ties. It can be assumed that one reason for this finding is the position of the Serbian people south of the Ibar river, who are disempowered in every sense of the word, into which the students in northern Kosovo, many of whom have a home and family in the southern part of the southern Serbian province, have an immediate insight. Even a slightest incident, assumed to be ethnically motivated, could dissolve the «frozen Kosovo conflict»;

2. It is obvious that specific socio-political events affect the growth or decline of ethnic distance. It was the highest when the barricades in northern Kosovo and Metohija were set up, as a measure of self-defense against the so-called paramilitary forces of „Independent Kosovo“, and it declined when the barricades were removed, so the tension and the sense of threat to life began to wear thin. Since the study ended in 2013, just a few days before the signing of the so-called Brussels Treaty, the survey expected in 2014 will determine its effect on ethnic distance;
3. The continuity of government policies of individual countries on the issue of Kosovo and Metohija has a most direct impact on ethnic distance towards these nations. The distance is high in relation to the constituent nations of the countries that were at war against Serbia in the near or distant past (eg. the Americans, Germans, Turks, Croats, Bosniaks / Muslims, Dutch) and recognized or lobbied for the recognition of the self-proclaimed „independence“; in contrast, ethnic distance is small in relation to those nations that recognize Kosovo as a part of Serbia, and these nations are also of the Orthodox faith. Distance is high in relation to those nations not linked with almost any direct experience (fear of the unknown?) as is the case with the Chinese, although their country always had a friendly attitude toward Serbia;
4. The assumption about the distance expressed in relation to Romani people has been confirmed, and is one of the few that recorded growth in 2013, which could possibly be explained as a negative effect of the campaign for the inclusion of Romani people and their „positive discrimination“ that causes frustration in a number of respondents who are in a similar social position: why the state is particularly concerned about them, and not about others who are equally at risk?

5. The growth of ethnic distance in relation to those nations that are closest to the students (culturally, linguistically, historically), with whom there were no major political conflicts in the recent and distant past, continue to stay within the frame of a small distance, which could perhaps be explained by the increased sensitivity to otherness, a consequence of living in uncertainty and fear due to the pressure regarding the resolution of the chronic and excessively long Kosovo crisis, and partly by the difference in the ethnic composition of the samples at three time points.

Key words: ethnic distance, students, northern Kosovo and Metohija, 2009-2013.

* Овај рад је примљен 15. новембра 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. новембра 2014. године.

